

ΨА И КУЛТУРА III – ЕРОС И ТАНАТОС

Септембра 2019. године у Београду је одржан трећи сусрет ΨА и култура. Поклопио се са стогодишњицом Париске мировне конференције која је уследила након Првог светског рата, а назив скупа био је „Ерос и Танатос“.

У марту 1919. Фројд је саставио први нацрт свог дела *С оне сџране начела задовољсџива* (на немачком: *Jenseits des Lustprinzips*). Коначна верзија завршена је у првој половини 1920. године и била је потпуно спремна у јулу.¹ У овој књижици Фројд је представио свој много расправљан и контроверзан концепт *наџона смрџи* који је много година касније назван танатос. На тај начин, он је одбацио свој претходни аксиом да је начело задовољства (*Lustprinzip* на немачком) доминантно начело у менталном животу људи. Новоуведени нагон „постулира жељу да се раствори, да уништи себе“.²

Биографски елемент је могао да има одређеног утицаја на Фројда да формулише појам нагона смрти, мада је он сџм одбацивао све такве тврдње.³ Оно што је јасно је да је искуство Великог рата оставило на њега снажан утисак. Марта и априла 1915. написао је рад „Актуелна размишљања о рату о смрти“ у коме је, по први пут, изразио мишљење да рат „не може да се укине; све док су услови егзистенције међу народима тако различити, а њихова међусобна одбојност тако насилна, мораће да буде ратова.“ Чак је био присиљен да се упита „зар нисмо ми ти који би требало да одустанемо, да прилагодимо себе рату.“⁴ Искуство овог рата „натерало је Фројда да прида већи значај агресији.“⁵ У делу *С оне сџране начела задовољсџива* отишао је и корак даље и тврдио је:

Ако смемо да, као искуство, без изузетка, узмемо да све живо умире из *унуџрашњих* разлога, враћа се у анорганско, онда можемо само да кажемо: ‘Циљ свеџ живоџа је смрџи’, и обрнуто: ‘Неживо је џосџојало џре живоџи.’⁶ (Фројдови италици)

-
- 1 “Editor’s Note”, in *Beyond the Pleasure Principle, Group Psychology, and Other Works, Standard Edition – SE* (London: Vintage, the Hogarth Press and the Institute for Psychoanalysis, 2001), Vol. 18, 3-4
 - 2 Charles Rycroft, *Dictionary of Psychoanalysis* (London: Penguin Books, 1972), 26.
 - 3 Peter Gay, *Freud. A Life for our Time* (London: Max, 2006), 394-395.
 - 4 Sigmund Freud, “Thoughts for the Times on War and Death”, SE, vol. 14, 299.
 - 5 Peter Gay, *op. cit.*, 395.
 - 6 Sigmund Freud, *Beyond the Pleasure Principle*, SE, vol. 18, p. 38. Sigmund Frojd, *S one strane principa zadovoljstva. Ja i ono* (Novi Sad: Svetovi, 1994), 39.

Књижица је „стекла репутацију да је главни знак тога како Фројд мења своје мишљење и колико је у томе био смео”.⁷ Увођење нагона смрти нису прихватили многи психоаналитичари, а још мање шира публика. Како је приметио Грегори Зилбург: „Можда је Фројд био у праву, мада нити би биолог нити би теолог сматрао за могуће да се сложи с њим.”⁸ Чак и већина Фројдових сарадника и следбеника није могла да се с њим сагласи око овог нагона. Ипак, било је и утицајних стручњака који су прихватили овај концепт. Међу њима су били психоаналитичари Мелани Клајн и Жак Лакан, као и аутори Херберт Маркузе и Норман О. Браун.⁹

У фројдовском тумачењу ова два нагона су у сталној међуигри. Тако је 1937. закључио да би људски живот могао да се објасни само истовременим дејством ова два изворна нагона: „Само истовременим или међусобно супротстављеним деловањем два изворна нагона – Ероса и нагона смрти –, никада само једним или другим, можемо да објаснимо богато мноштво феномена живота.”¹⁰

Конференција одржана 2019. године била је конципирана на такав начин да се расправља о ова два нагона у фројдовској теорији формулисаној 1920, да се анализирају њихове импликације и антиномије. На конференцији је представљено дванаест радова, а била је организована кроз три панела. Први је носио наслов „Фројд као наш савременик”, други „од Ероса ка Танатосу”, а трећи „нагон смрти и друге теме”. Задржан је општи правац присутан током прве две конференције ΨА и култура да се прате сусрети између културе и психоанализе. Отворено је и ново питање о односима психоанализе и неуронаука.

Девет оригиналних излагања са конференције представљано је у овом зборнику у виду радова, а додата су и два нова прилога. Припреме за објављивање прекинула је пандемија ковида, па је било потребно одређено време да се поново прикупе радови и припреми овај зборник.

Зборник има три дела. Први носи наслов „Од Ероса ка Танатосу”. Почине радом о еросу који је написао проф. Жарко Требјешанин, суоснивач скупова ΨА и култура. У раду се анализира појам ероса и његове одлике. Разматра се важност ероса и за фундаменталну и за примењену психоанализу. Објашњен је и његов значај у супротстављању зарањају. Проф. Јелена Ђорђевић анализира је преклапање двају нагона на примеру свечаности. Следећи чланак написао је Душан Маљковић и у њему анализира Фројдов допринос разумевању хомосексуалности и истражује његове односе с еросом и танатосом. Коначно, у раду С. Г.

7 Gregory Zilboorg, “Introduction”, in Sigmund Freud, *Beyond the Pleasure Principle* (New York and London: W. W. Norton and Company, 1961), xii.

8 Ibid, xv.

9 S. v. “nagon smrti”, in Žarko Trebješaniin, *Psihonaliza. Mali leksikon* (Beograd: Plato, 1993), 118.

10 Sigmund Freud, “Analysis Terminable and Interminable (1937)”, in SE, vol. 23, 243.

Марковића, Фројд је виђен као дистопијски аутор, а његова најпесимистичнија књига *Нелајодносiј у култури*, која је у великој мери користила теме агресије и нагона смрти, анализирана је у контексту дистопијског десетлећа (1923–1932).

Други део зборника у великој мери бави се општом темом свих скупова ЏА и култура, а то је примена психоанализе на разумевање друштва и културе, као и историјски контексти психоанализе. У првом раду проф. Петар Јевремовић истраживао је живот аустријског психијатра Мартина Папенхајма који је на психоаналитички начин водио разговор с Гаврилом Принципом у затвору. Фројд никада није коментаришао овај интервју, а то отвара многа питања о којима је аутор у чланку расправљао. Други рад, који је написала проф. Гаљина Огњанов, бави се деловањем Фројдовог нећака Едварда Бернејза. Његов приступ комуникацији у раду се посматра као резултат његових песимистичких погледа на људску природу које је делио с ујаком. Рад се бави и контроверзама Бернејзовог приступа и неетичким аспектима његових кампања. Трећи рад, који је написала др Наташа Шофранац, даје преглед веома великог значаја Фројда и психоанализе за тумачење Шекспирових дела. У раду Драгана Бисенића разматрају се односи између Фројда, психоанализе и ислама, а у контексту растућег сукоба традиције и модерности у многим исламским друштвима. Последњи прилог у другом делу написао је Новица Милић. Аутор се определио да направи „провокацију“ и покуша да одговори шта би Зигмунд Фројд могао да каже када би анализирао Србе.

Трећи део зборника бави се новином на конференцијама ЏА и култура, а то је расправа о односу између неуропсихоанализе и класичне психоанализе. У првом раду Слободан Николић истражује налазе неуропсихоанализе. Он се залаже за потребу много ближе сарадње ова два поља и сматра да би неуропсихоанализа могла да се користи за валидацију психоаналитичких концепата, али и за њихово одбацивање у случајевима када је то неопходно. У последњем раду Милан Попов користи концепте Антонија Дамасија и проналази неуролошке корелате за неке традиционалне психоаналитичке концепте.

Подстакнути одазивом на претходне три конференције, уредници ове књиге сложили су се да направе планове за четврту конференцију ЏА и култура која би била посвећена психоанализи и религији.